

120 години СУ “Свети Климент Охридски”

**СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ
НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ
В СУ “СВ. КЛ. ОХРИДСКИ”
(2009-2014 г.)**

октомври 2008

Съдържание

Увод

1. СЪВРЕМЕНЕН КОНТЕКСТ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ (НИ) И ПРОИЗТИЧАЩИТЕ ОТ НЕГО ЗАДАЧИ

1.1. ИЗХОДНИ ПРЕДПОСТАВКИ

1.1.1. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА НА ПРЕХОДА И ОТГОВОРНОСТИТЕ ОТ ЧЛЕНСТВОТО В ЕС

1.1.2. ХАРАКТЕРЪТ НА СЪВРЕМЕННАТА НАУКА

1.1.3. СЪСТОЯНИЕТО НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В БЪЛГАРИЯ

1.1.4. СЪСТОЯНИЕТО НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СУ

1.1.5. ЗАДАЧИ, ПРОИЗТИЧАЩИ ОТ ТОЗИ КОНТЕКСТ

2. МИСИЯ, СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ, ПРИНЦИПИ

2.1. МИСИЯТА НА УНИВЕРСИТЕТА И НЕЙНИТЕ ИМПЛИКАЦИИ ЗА ХАРАКТЕРА И РОЛЯТА НА НАУКАТА

2.2. СТРАТЕГИЧЕСКАТА ЦЕЛ НА НАУЧНОТО РАЗВИТИЕ В СУ

2.3. ПРИНЦИПИ

3. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЧИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАЗВИТИЕ

3.1 ПРОФЕСИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ И ФИНАНСИРАНЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

3.2. ИНФРАСТРУКТУРА НА НАУЧНОИЗСЛЕДВАТЕЛСКИЯ СЕКТОР

3.3. ИЗГРАЖДАНЕ НА МЕХАНИЗМИ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ И УСТОЙЧИВОСТ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

4. ТЕМАТИЧНИ ПРИОРИТЕТИ, В КОИТО ЩЕ СЕ РЕАЛИЗИРА СТРАТЕГИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СУ

4.1. ПРИРОДНИ НАУКИ

4.1.1. ЗДРАВЕ И МЕДИЦИНА

4.1.2. ВИСОКИ ТЕХНОЛОГИИ

4.1.3. ПРИРОДНИ РЕСУРСИ, ЕКОЛОГИЯ И ОКОЛНА СРЕДА

4.2. СОЦИАЛНИ И ХУМАНИТАРНИ НАУКИ

4.2.1. ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ.

4.2.2. ОБЩЕСТВА, КУЛТУРИ И ИСТОРИЯ НА БАЛКАНИТЕ И ВРЪЗКИТЕ ИМ С ЕВРОПА И СВЕТА.

4.2.3. ГРАЖДАНСТВО, МОБИЛНОСТ, КОМУНИКАЦИИ И ОБЩЕСТВО НА ЗНАНИЕТО

5. ОРГАНИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СУ

6. ФИНАНСИРАНЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

7. ДОКУМЕНТАЦИЯ И ДОСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

8. ПУБЛИКАЦИИ, АВТОРСКИ ПРАВА И ПРИЗНАТЕЛНОСТ КЪМ СЪТРУДНИЦИТЕ И ДАРИТЕЛИТЕ

9. НЕОБХОДИМИ ИНСТРУМЕНТИ

*

Увод

Необходимостта от разработване на собствена стратегия за развитие на научните изследвания (НИ) в Софийския Университет (СУ) произтича от предизвикателството, пред което сме изправени – да *издържим на конкурентния натиск при новите изисквания за ефективност, качество, обхват и интензивност, но и високи академични стандарти на научната дейност*. Стратегията за НИ в СУ цели да *създаде условия за устойчиво развитие на университетския научен потенциал*, които да гарантират успешното му участие в пазара на научни продукти. Стратегията очертава дългосрочния план за систематични действия, чрез който смятаме да дадем отговор на неотложната необходимост от сериозни социални реформи.

Намираме се в ситуация на решаващ избор между продължаващо по инерция научно оцеляване и истинска реформа, която да гарантира включване в световната наука и решаване на проблемите на общественото и икономическо развитие.

На първо място е важно Университетът да осигури високо качество на научните изследвания, в които *и преподавателите, и студентите да участват рутинно*. Така ще се реализира съвременната тенденция за обучение чрез практика, *като се преодолее както откъсването на обучението от практиката, така и откъсването на науката от обучението*. Осигурявайки *синтез на наука, образование и практика*, стратегията цели да превърне СУ в конкурентна европейска научно-образователна институция, допринасяща за изграждането на общество и икономика, основани на знанието. Тя очертава *програмната рамка за развитие на академичната общност за създаване на динамична институционална среда и задава приоритетите за извършване на неотложните реформи* в Университета.

1. СЪВРЕМЕНЕН КОНТЕКСТ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПРОИЗТИЧАЩИТЕ ОТ НЕГО ЗАДАЧИ

Задачите, които СУ си поставя във връзка с развитието на НИ, пряко произтичат от анализа на конкретните обстоятелства, определящи и ключовите проблеми, и възможностите за научно развитие в Университета.

1.1. ИЗХОДНИ ПРЕДПОСТАВКИ

При отчитането на изходните предпоставки задължително трябва да проявяваме реализъм и усет към сложната систематичност на ситуацията:

1.1.1. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ПРЕХОДА И ОТГОВОРНОСТИТЕ ОТ ЧЛЕНСТВОТО В ЕС

- **неблагоприятното наследство на социализма,**

Българската наука е принудена да се развива в условия на структурни деформации на обществения живот и механизмите за неговата саморегулация. Те се проявяват в целокупната идеологизация на обществения живот, губещата „голяма индустрия”, плановата (всъщност бюрократично и волунтаристично управлявана) икономика и технологичното изоставане спрямо Запада. Тези тенденции доведоха и до някои деформации в социалната роля, структурата, кадровия потенциал и цялостния характер на българската наука, която задълго загуби както престиж, така и социална, и пазарна функция. Статистическите данни, цитирани в националната стратегия за развитие на науката, говорят за нейната загубена жизнеспособност, изразяваща се на първо място в нейната самоизолация, а още и в трудности пред нейното възпроизводство и нарастващата ѝ геронтизация.

- **социални деформации, възникнали от прехода**

При драстичния спад на брутния национален продукт (БНП) преди 20 години намаляването на относителния дял на парите от националния бюджет, отделяни за образование и наука (особено за научни изследвания в университетите), бе неизбежно. Тази икономическа ситуация е в основата на отдалечаването на българските университети от изпитания европейски модел на изследователския университет, което ги превръща в обикновени образователни институции, чието съществуване зависи практически единствено от броя на обучаваните студенти, даже безотносително към качеството на образованието. СУ не прави изключение от общата тенденция, която намира отчетлив израз *в разрастващите се трудности при набирането на студенти предимно в магистърската и докторската степен, а напоследък – и в бакалавърската*. Откъсването на университетите от съвременните научни изследвания беше и остава една от причините за спада в качеството на образованието, който естествено доведе до голяма образователна емиграция, допълнително облекчена от членството на страната в ЕС.

В резултат от драстично влошените финансови условия, принудени да оцеляват самостоятелно, част от университетските учени, които останаха у нас, се ориентираха към дейности, изключващи възможността за систематични научни занимания – преподавателска работа на няколко места в страната, частни уроци, консултантски услуги. Нещо повече, само за 15 години мрежата от университети в страната се учетвори, което освен че влияе отрицателно върху качеството на преподаването и изследванията, допринесе и за нарастващата икономическа неефективност на институционалната рамка за организация на академичната наука.

Най-пагубно обаче е въздействието от изтичането на мозъци от страната. Буквално цели випуски, завършили природни науки, и значителен брой студенти в социалната

област, най-вече от СУ, напуснаха България през годините на прехода: *във възрастовата и поколенческа структура на науката се появиха дебалансиращи празноти*. Една от основните причини за това беше липсата на възможност за професионална реализация в дългосрочен план вътре в самата наука и в гравитиращия към нея високотехнологичен бизнес. Това преждевременно оттегляне на едни от най-талантливите представители на нацията имаше ефект върху всички сфери на обществения живот: индустрия, комуникации, здравеопазване, образование и др. То доведе и до изоставане на страната ни спрямо развитите страни в почти всички области на индустрията, пазара и обществения живот.

- **новият характер на държавата: регулатор на правилата за децентрализирано и диверсифицирано саморазвитие**

При все това вече е осъществена една фундаментална трансформация в принципите на организация на обществения живот. Държавата се оттегли от ролята на демиург и се ограничи до ролята, присъща на публичните институции в демократичните общества – посредник и регулатор на правилата на конкуренцията между пораждащите процеси на развитие и конкуриращите се автономни субекти. Това става най-видимо в сферата на икономиката, но е вече неизбежно и в сектори на ключови публични услуги като здравеопазване, социално осигуряване, социални грижи, дори в някаква степен и в сектора за сигурност. *Науката не може да остане встрани от тази обща тенденция*. Казаното не означава, че държавата ще може да се оттегли напълно от ангажимента си за издръжка на научната дейност в страната: пред нашата страна стоят европейските директиви за увеличение на финансирането на научните изследвания до 3% от БВП. Предстои обаче съществено реструктуриране на начина, по който ще се формират публичните инвестиции в наука – общата европейска насоката е прякото държавно финансиране да е около 1% от БВП за наука, а останалите 2% да се осигуряват от националния бизнес. Факт е, че икономическите субекти у нас засега не проявяват интерес към родните научни изследвания. Но причината за това не е само в слабата наукоемкост на производството, но също и в откъснатостта на българската наука от реалните проблеми на икономическия живот. Въпреки това стратегическата линия е ясна – във всеки следващ момент ще нараства степента, в която държавата ще поставя своето участие във финансирането на науката в зависимост от способността на получателя на финансирането да осигури собствени източници за издръжка на научните изследвания.

Държавните университети като СУ *трябва сами да изградят капацитет за провеждане на тази държавна политика в своето управление към развитие*. Това означава да насочат финансови ресурси, осигурявани под формата на бюджет, към стимулиране на НИ пропорционално на постъпленията от външни финансови източници:

Националният фонд за научни изследвания (НФНИ), европейските и международните програми, както и бизнес, и други публични възложителите. Това обаче изисква нова, стимулираща научното развитие институционална среда: нов статут и значително по-високо заплащане на труда на учените-преподаватели с принос към проектите с външни постъпления; инвестиции в капитално строителство и инфраструктура на научноизследователските лаборатории и в собствени научни проекти; допълнителни стипендии за студенти с изследователски интереси; временни щатни места за постдокторанти, финансиране на проектни екипи и др. Накратко, новата институционална среда означава интегрирана система от материално-технологични, инфраструктурни, нормативни и мотивационни стимули, чрез които ще се повиши заинтересоваността към научните изследвания и ще се привлекат трайно млади хора в тях, защото ще им предоставят перспективна биографична реализация у нас.

- **най-бедни, поради ниска производителност на труда, неефективност на енергийното потребление, ниско качество на работната сила и слаба наукоемкост на публичния и на държавния сектор**

В настоящия момент е ясно, че позицията на всяко национално общество в обединена Европа не зависи от историческото му минало или националната гордост. Тя зависи от способността му за пълноценно партньорство с други общества в условията на свободна конкуренция. От тази гледна точка особено важно за мястото и ролята на научните изследвания е, че не просто българите са най-бедни в Европа, а че обществената производителност на труда в България е най-ниска в ЕС. Това не е качество на отделния човек, а на самата организация на обществения производствен процес и от качеството на неговото управление. Оттам идва и неефективният начин, по който публичните дейности потребяват научни знания и резултати от научни изследвания. Българското общество и българската икономика все още не са общество и икономика на знанието; самата научна дейност не е насочена към ефективни пазарни и публични резултати, а е провинциално изолирана, сякаш съществуваща за самата себе си. Това на свой ред означава също, че тя е слабо обществено контролирана в своята ефективност на инвестициите, а освен това е свръх-централизирана и бюрократично организирана - което спъва кариерата на младите учени и ги демотивира. Всички тези обстоятелства, а не само недостатъчното финансиране са основните структурни спънки пред развитието на българската наука.

Накратко, членството в Европейския съюз, новите обществени и пазарни норми и реалности изискват българското общество съществено да се промени, за да изчезнат причините, които пораждат кризата в научния живот у нас. Ролята на Университета е да бъде инициатор и активен участник в обществените реформи като място и модел на иновация и институционален носител на експертен опит за

реформи. За да може да изпълни тази обществена мисия, Университетът трябва да промени съществено собствената си институционална среда и култура, принципите и механизмите за управление и насърчаване на научната дейност.

Върху перспективите за развитие на академичната наука оказват въздействие далеч не само императивите на обществената ситуация. Не по-малко императивни са и условията, диктувани от процесите в научното развитие в световен мащаб.

1.1.2. ХАРАКТЕРЪТ НА СЪВРЕМЕННАТА НАУКА

- **свърхдинамична**

В духа на модерността науката е връх на вълната на интензифицираща се промяна. Интензитетът на остаряване на научните знания е практически безпрецедентен – и в математиката и информатиката, и в социалните науки в рамките на едно десетилетие предишните научни образци стават не само архаични, но и – още по-важно – ирелевантни. Това означава, че институционалната основа за производство на научни знания също трябва да бъде гъвкава, защото дори школите или парадигмите се оказват не рядко форми на закостенялост.

- **отворена, световна, мрежова, проектна**

Световната наука в началото на 21 век е именно глобална в немислими доскоро степени и измерения. Нейната отвореност и гъвкавост се гарантира на първо място от новия глобален пазар на академични продукти и услуги, от мобилността на научните кадри и от възхода на мрежовите отношения, заместващи класическите институции. Но това предполага и приоритетност на изграждане на мрежови и проектни “структури” (със съответна временна инфраструктура и щат) в противовес на класическите институции с постоянна инфраструктура и пожизнен щат.

Съвременната наука продължава да е наука, правена от личности, но вече е рядкост наука на световно равнище да се прави от отделен учен. От казаното следва, че научното развитие е възможно само, ако се реализира като *системен институционален приоритет* на университетската политика за развитие, но приоритетност трябва да получат и адекватните към него гъвкави академични структури като лаборатории, изследователски центрове, центрове за върхови постижения, проектни екипи.

- **конкурентна**

Световната наука е подчинена на безжалостна конкуренция. Това противоречи на традиционните за България практики на социалния патронаж, локалната групово солидарност, „връзките”, произтичащи от описания стремеж за оцеляване. Тъй като науката в нашите университети вече повече от двайсет години е принудена само да

оцелява, то етосът на конкурентната нагласа е неприсъщ на голямата част от хората в академичните среди у нас. Следователно за развитието на науката съобразно световните стандарти не може да се разчита само на личен етос, а са *необходими институционални механизми, които да стимулират личната мотивация на мнозинството* от членовете на академичната общност и да придадат устойчивост на научното творчество, в това число и чрез привличане на студентите от всички образователни степени в изследователския процес.

- **ресурсоемка**

Съвременната наука – и по предмет (условия за достъп до него), и по начин на организация на изследователската дейност, и по начини на публична комуникация – е изключително скъпа. Това пряко означава две неща: а) тя не може да се прави самодейно; б) не е възможно в един момент да се провеждат всички желани научни изследвания.

Точно този факт поставя *с особена острота въпроса за ефективността в начина на организация на изследователската дейност и себестойността на получените резултати*. Този императив за икономическа целесъобразност допълнително засилва приоритетността на връзката наука – образование - практика, както и ориентацията към гъвкави форми за институционализиране на НИ.

Това налага създаването на изследователски звена, които да осъществяват ефективна връзка между науката и пазара – консултантски къщи, приложно изследователски лаборатории и центрове, технологични паркове, конкретни проекти. Трябва да се промени и моделът, по който се образоват най-добрите – трябва да се изостави обичайната практика „един преподавател – един докторант” и да се мине към обучение на докторантите в екипен и проектен принцип; да се експериментират възможностите на нови образователни структури като центрове за върхови постижения, интердисциплинарни семинари, докторантски училища.

- **програмна и проектна**

Като пряко продължение на предишното и като отговор на необходимостта от фокусиращ избор на научни приоритети и на необходимостта от обществено управление на научното развитие, *съвременната наука във все по-голяма степен става подчинена на изследователски програми и се осъществява под формата на проекти*. Проектната култура включва изискване за обосноваване на научна и обществена необходимост; доказване на теоретико-методологическа релевантност и изпълнимост, както и планиране на мерки за социално въздействие. Програмността, проектността, добре обмислената изследователска политика и мениджмънт, отчетността не са просто процедурно-технологичен формат на научната дейност, а са принципи на управление, които досега не

са били стриктно прилагани. Те са (най-малкото – би следвало да станат) основа на научното управление на самата науката. Ключовият проблем на всяка една научноизследователска програма днес не е толкова нейното съдържание, а нейната *обществена полза и публична легитимност – факт, който се игнорира у нас.*

- **тематично обвързана с решаване на ключови проблеми**

Поради изключителната ресурсоемкост, а и поради необходимостта научните изследвания да са публично легитимни, обществените програми за научни изследвания, както национални, така и наднационални, трябва решително да се пренасочат към **обществено значими проблеми: екология, здраве, енергийна ефективност, научно-технологична иновация (но и фундаментални изследвания), демография, икономически растеж, социална стабилност, межкултурни взаимодействия и международна сигурност.** Фокусирането на изследователското внимание върху такива проблеми е предварително условие, за да се спазват и останалите гореизброени характеристики на съвременната наука – мрежовост, програмност, глобалност, конкурентност, свръхдинамизъм.

1.1.3. СЪСТОЯНИЕТО НА НИ В БЪЛГАРИЯ

Днешното състояние на НИ в България в голяма степен *е синтез на инерцията от предходните десетилетия с натрупаните пасиви от кризата на прехода.* Без в ни най-малка степен да подценяваме постигнатото през тези години или да омаловажаваме личните постижения на онази част от българските учени, които заслужено се ползват с международен престиж, смятаме, че е особено важно да се открий *системата* от негативни тенденции, тъй като тя традиционно или се премълчава, или се експонира превратно само едни или други нейни фрагменти, непозволявайки да се схване цялостността на проблемната ситуация. Този дефицит е опасен особено в рамките на стратегическите документи за развитие на науката, защото пропускането на систематичните връзки между «отделните проблеми» не позволява да се разработи управленческа визия, адекватна на реалната ситуация.

- **откъснатост от производството, динамиката на пазара и общественото развитие**

Една твърде съществена част от съвременната българска наука е принципно откъсната от динамиката на обществените потребности и от преки връзки с икономически структури. Причината е, че, от една страна, самото обществено производство е слабо наукоемко, а, от друга, у нас то е твърде откъснато от тенденциите в световното развитие. Поради това следването на световните научни стандарти и тенденции е затруднено при

практическото си приложение в съвременната българска среда. Такова откъсване беше възможно в условията на централизирано държавно управление, когато България имаше възможност да развива успешно и своя космическа програма. Но днес е абсурдно нашата страна да продължава да поддържа наследените неефективни научни звена, които реализират такива самоцелни ориентации и тематични интереси, при положение че доходът, генериран от научноизследователски труд в недържавния сектор, е най-ниският в Европа.

- **разкъсване на връзките изследване - обучение**

В пряка връзка с горното у нас е твърде съществен разрывът между наука и образование, който има две основни прояви. Първата е формалното обособяване на научните изследвания в БАН, чиито кадри само по изключение или особена лична мотивация участват в процеса на обучение. Второ, за сметка на първото научните изследвания в университетите са оставени фактически в състояние “по подразбиране”, доколкото служат само като основна предпоставка за академично израстване. Поради това степента, в която реалната изследователска практика е основа на учебния процес, всъщност не се следи от никого. Закономерно, тя у нас се оказва нищожна, въпреки че по самата си дефиниция *висшето университетско образование* се характеризира с *ориентация към изследване*. В следствие на това у нас не се мисли и по какви принципи участието на студенти в научните изследвания следва да се „дозира” и да бъде различно за бакалавърската, магистърската и докторската степен. Малко се използва за обучението и наличният инфраструктурен потенциал - функциониращи изследователски структури като лаборатории, екипи, проекти и пр.

- **архаизъм в управлението на науката**

Като проява на общия принцип за волунтаризъм в управлението в България, в сферата на образованието и науката също не се провежда политика (policy) в строгия смисъл на думата – формулиране на стратегическа цел, поставяне на ясни практически цели, избор на инструменти, определяне на индикатори за успех, отчетност, управление на ресурсите. Централизираната държавна назначаемост на органите за управление на науката (кадрово развитие и управление на бюджета) не допринася за подобен подход, нито за тяхната компетентност, отговорност и ефективност, но пък създава предпоставки за политизация на тези ключови за развитието на механизми като финансиране и кариерно израстване. Централизацията допълнително забавя научното израстване, откъсвайки го от ритъма на научната продуктивност в съвременните условия.

- **пълна зависимост от държавното финансиране**

Статистически пренебрежимите доходи, които българските ученици генерират в извъндържавни институции, не дават добра перспектива за развитието на научните изследвания. *Намирането на външни източници за научни инвестиции обаче не е задача на държавата, а на самите научни звена, което предполага качествена преориентация на техните научни приоритети и тематична насоченост на изследванията.* Не случайно в проекта за национална стратегия за развитие на науката по категоричен начин е изведен приоритетът за насърчаване на връзките между изследванията и реалния сектор, между научните институции и бизнес потребителите на новите знания.

- **недостатъчно финансиране и неефективност на разходите**

Публична тайна е, че в България отделяният за НИ бюджет винаги се обявява като обща сума, за да се създаде видимост за сериозно финансиране. Зад тази видимост обаче има два сериозни проблема:

1. Все още държавата финансира научни изследвания само с 0.5% от БВП, с което България куца на опашката на Европейския съюз и не изпълнява директивите за постепенно увеличаване на този процент до 3% (за разпределението държавно и частно финансиране виж по-горе).

2. Допълнителен проблем е, че тези средства *не се съизмерват с нуждите на нито едно конкретно изследване*, т.е. субсидиите се дават, без да се отчита цената на научните изследвания и да се държи сметка за тяхната ефективност. Липсва и публична информация за бенефициентите на това държавно финансиране, която да позволи да се проследи ефективността в усвояването на бюджета. Тъкмо волунтаризмът в разпределението на бюджета, ориентиран само към оцеляване на българската наука, е причината за десетилетната практика на толериране, от страна на академичните институции, на недостатъчното финансиране. Едва в последните няколко години дирекция „Научни изследвания“ работи на приоритетни и проектно-състезателни принципи, но все още процентът от общия бюджет за научни изследвания, управляван по този начин, е недостатъчен. Ясното съзнание за социално-патронажните цели на такова финансиране обаче обяснява и липсата на интерес към резултатите от него – след като целта е само оцеляването, резултатите са сякаш самоочевидни. Но това е привидност, именно защото цената на оцеляването през последните десетилетия е постепенната загуба на жизнеспособност – застаряване, неспособност за поддържане на високи научни стандарти, постоянно изтичане на най-перспективните кадри в чужбина.

- **принцип на оцеляване и липса на диференциация**

Тъкмо поради върховенството на каузата за оцеляване в българската наука можем да намерим свидетелства за многообразни откази от високи научни стандарти, но и за отказ от приложението (или само формалното приложение) дори на такива стандартни регулативни техники като атестацията или акредитацията. По данни на Евростат България е на последно място по възнаграждения за научноизследователски труд, като изостава невероятно много от най-богатите страни (номинално около 25 пъти, а реално, при отчетени разлики в стандарта на живот – около 10 пъти при положение, че обществената производителност на труда е само 40 % от средната за страните членки на ЕС). Спрямо съседните балкански и бившите социалистически страни, с които би трябвало да се съизмерваме, изоставането в заплащането на научния труд е между 6 и 3 пъти. България е и страната с *най-слаба диференциация* между най-ниското и най-високото възнаграждение (около 2.5 пъти срещу от 4 до 6.5). Именно границата на оцеляването е тази пречка, която по самата си същност не позволява диференциация. Но пък при липсата на диференциация изчезва и един от основните механизми за мотивация на НИ.

- **загубен престиж и непривлекателност на научната кариера**

Непривлекателността на научноизследователската кариера за най-способните млади хора е една от малкото открито признавани проблемни области на научната ситуация в България. Няма съмнение, че сегашните равнища на заплащане – особено в културна ситуация на публичен престиж на личното благополучие – са силно демотивиращи за поемането по несигурния път на научната кариера. В същото време обаче това оправдание твърде често се използва, за да прикрие отвращението на младите хора от порядките и атмосферата в научните среди, които са следствие от загубените стимули за отличие и от грижата за оцеляването. Не само ниското заплащане, а и дългият кариерен път на учения (средно 15-20 години до първата хабилитация) отблъскват младите хора от това поприще. Специално в Софийския университет кариерният път на младите учени е допълнително затруднен и поради претовареността на кадровия състав с наднормени часове и административна дейност, което води до геронтизация на преподавателския и изследователски състав

Накратко, годините на прехода създадоха устойчиви управленски и поведенчески нагласи, които имат тежки последици за сферата на науката. Поради това не само външната среда, но и вътрешните условия на системата за НИ в България изискват качествена промяна в нейния характер, организация и начин на управление.

1.1.4. СЪСТОЯНИЕТО НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СУ

- **удивителни постижения въпреки условията**

На фона на така описаната макроситуация НИ в редица звена на СУ изглеждат сравнително добре. Става дума за резултатността по такива показатели като общ обем на научната продукция, участие в проекти, широта и многообразие на поддържаните изследователски тематични интереси, международни контакти и международен престиж на отделни учени, обучавани докторанти, диференцираност на научноизследователски и приложно-иновативни партньорства в страната. Нещо повече, мнозинството от факултетите поддържат един приблизително сходен профил от тези диференцирани научни постижения, като само няколко факултета изостават осезателно от общото средно равнище (виж приложение 1).

Изрично следва да се отбележи, че в сравнителен план възрастовата структура на научно-изследователския корпус е значително по-благоприятна спрямо застаряването в национален мащаб(виж приложение 2). Освен това за СУ е типична една отворена среда за академично израстване – около 40 на сто от колегите през последните 5 години са осъществили възходящо кариерно развитие (в това число близо 20 на сто от доцентите са станали професори).

В полето на проектната изследователска дейност също има редица положителни факти – за последните 5 години поне около 44 на сто от преподавателите са били включени поне в един проект, а близо 20 на сто от извършващите проектни изследвания за този период са имали повече от 3 проекта. Средно за университета, ангажираните в проектни дейности, осъществяват 2.2 проекта за 5 години. Това са преобладаващо временни, а не постоянни колективи (съотношението е 3:1), всеки втори проект включва чуждестранни участници. Във всеки два от три проекта има студентско участие. Три четвърти от проектите имат резултати с възможна приложна употреба. Близо една трета от проектите са с бюджет над 50 000 лева.

Това безспорно са важни постижения, които дават основание за заслужена гордост и академично самочувствие. Особено като се има предвид, че тези постижения са резултат предимно на лични инициативи и усилия за преодоляване на крайно демотивиращите условия и обществен контекст. Следва изрично да се отбележи, че тези постижения са дело най-вече (но не изключително) на поколението, което е влязло в университета около 70-те години на миналия век. Това е важно, защото означава, че говорим за поколение, което е формирало своя академичен етос в условия на действащи механизми за научно развитие и което въз основа на постиженията си вече е било включено в международни мрежи на сътрудничество, чрез които успява да минимизира ефектите на локалното изоставане. Между него и сегашното младо поколение обаче се разраства празнина, причинена от

изтичането на мозъци през годините и липсата на стимулираща подкрепа от институциите за тези, които искат да стартират своя научноизследователска дейност в СУ.

Поради това дори най-повърхностният опит за анализ на ситуацията откроява редица съществени проблеми:

- **неравномерност на НИ по факултети и вътре във всеки един от тях**

Разпределението на научната продуктивност по факултети е крайно неравномерно по форми на реализация. Не става дума за сякаш естественото различие между Химическия и Физическия факултет, от една страна, и Правния и Богословския, от друга. Става дума за това, че няма самоочевидно обяснение за разликата в научната дейност между биология и химия и за осезаемото различие по редица показатели в продуктивността между Факултета по педагогика и Факултета за начална и предучилищна педагогика. Няма лесно обяснение и защо научната продуктивност на Богословския факултет по някои показатели (например, публикационна активност) е близо 10 пъти по-голяма от тази в Юридически факултет. *Не е нормално също така, по който и да е от показателите за научна продуктивност, между първия и последния от факултетите разликата да е ... 100 пъти* (100, 150 процента е приемливо, но не и 100 пъти).

Освен това вътре в отделните факултети многообразието от степени на научноизследователски изяви е не по-малко впечатляващо. Оказва се, че в повечето факултети има малък дял от учени (между 10% и 20%), които рутинно поддържат високи стойности на научна ангажираност и продуктивност. Те дават значително повече от половината от общата за факултета стойностна научна продукция. За сметка на това близо половината от членовете на преподавателското тяло нямат значима научна продукция, или тяхната стойностна научна изява е спорадична (всъщност хората без такива изяви за периода, в който подлежат на атестация, са около една трета от всички университетски учени). Трябва да си дадем сметка, че когато средногодишната стойност на лична изява в някоя от формите на научна продуктивност е 0.03, в който и да е от факултетите, то това означава, че за да се получи почти една такава изява, на такъв учен ще са му нужни 30 години.... Едва ли е необходимо да подчертаваме, че липсата на научна продукция е пречка пред хабилитацията на асистентите, някои от които си остават такива пожизнено. Тези хора не са в благоприятна позиция да следват научните новости, за да обновяват своето преподаване, те са консервативно закотвени в статуквото и не искат да го променят. Това придава на университетското образование в СУ закостенялост, която отблъсква способните студенти, защото именно асистентите най-активно общуват с нашите млади колеги.

По никакъв начин не можем да сме доволни от факта, че средно годишната ангажираност на университетски учен в международен изследователски проект е 0.07,

нито пък от намаляващия брой докторанти и успешно завършили докторантури.

Всички тревожни данни обаче не бива да се тълкуват като персонална вина на когото и да било. Те обаче са симптом за сериозен проблем в организацията на научната дейност в Университета.

- **дейност по инерция (липса на политика и организационна рамка)**

Причината за гореописаното състояние, както в неговата светла, така и в неговата тъмна страна, се крие в обстоятелството, че и в СУ, както и в другите университети у нас, *научните изследвания съществуват по силата на инерцията, породена от индивидуалния етос на университетски преподаватели*, които мислят за себе си и като за изследователи. Изследователската дейност не е била никога разглеждана като *предмет на преднамерена управленска политика*. Последното би означавало: анализ на състояние; разпознаване на проблеми и кризисни тенденции; привличане на ресурси; предприемане на специфични мерки, включително използване на управленски и финансови инструменти; поемане на отговорност за резултатите. Най-фрапантното проявление на този факт е отсъствието на показателя „научна дейност” от регламентираните взаимоотношения между работодател и “научен работник”. Чисто формално погледнато, научната дейност следва да бъде отчитана от атестационните процедури, но фактите показват, че в СУ атестацията не е обвързана с промяна в трудовите договори и заплащането, а остава формална процедура. Тъкмо поради това тя и се изпълнява по-скоро като изключение. Другата основна проява на дезангажирането от научната дейност – именно в смисъла на политика – е липсата на организационно-административна инфраструктура, която да осигурява логистични услуги на занимаващите се с НИ. Статутът на НИС в СУ е по-скоро на “офшорна зона”, която е в услуга на личната предприемчивост на преподавателите и счетоводната подкрепа на изследователските проекти, но няма отношение към собствено научните параметри на административно обслужваните проекти.

- **зависимост от личната мотивация, но без стимули и без инфраструктура**

Всъщност НИ, които СУ отчита като свои, на практика са механичен сбор от личните изследователски инициативи и занимания на онези от членовете на университетската общност, които са успели да намерят мотиви, ресурси и институционални възможности, за да реализират своите търсения (виж примерно информацията от Алманаха за научната дейност 2004-2006). Делът на финансираните от ФНИ проекти в общия обем на реализираните проекти е пренебрежимо малък в общия обем на усвоените средства за научни изследвания – около 90 на сто от финансираните от ФНИ проекти са с бюджет до 6 хиляди лева (60 на сто – до 2 000 лв.). Това финансиране е фрапантно диспропорционално на неотложните нужди на съвременната наука (ако забравим обаче за функциите на НИ по

оцеляването). Финансираните само от ФНИ проекти са близо една трета от всички осъществени.

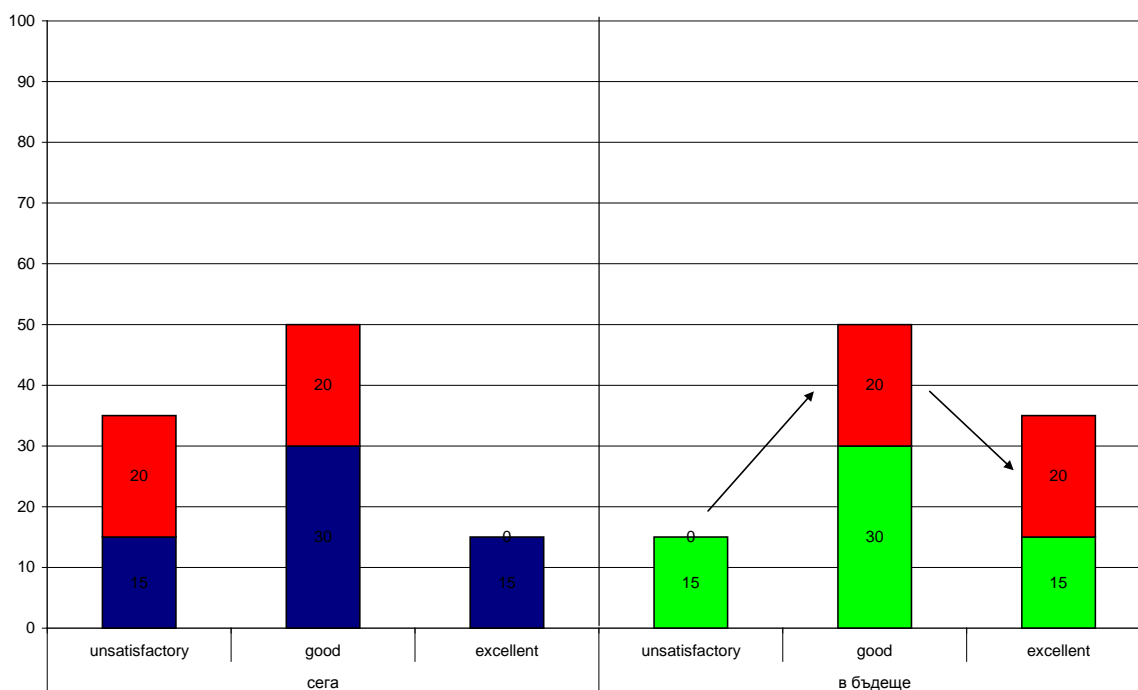
Не е изненада и високият процент на индивидуални проекти, особено сред асистентите – което е именно проява на принципа за работа *въпреки* институционалните предпоставки. Това обаче е стратегически безперспективно от гледна точка на глобалния контекст за развитие на университетската наука.

- **нужда от превръщане на Софийския университет в изследователски университет**

Софийският университет “Св. Климент Охридски” е единственият български университет, в който със съответните факултети, департаменти, катедри и лаборатории е представен почти пълният спектър на познанието. Университетът има сто и двацет годишна история като основно средище на културния и духовния живот в страната. Появата на множество други университети през последния половин век, разрастването на БАН и наложената поради обстоятелствата политика на оцеляването изместиха СУ от водещата му позиция във формирането на националната стратегия и политика в областта на науката, културата и образованието. Възвръщането на предишното влияние на Университета и на неговите лидерски позиции именно като изследователски университет, в който водеща е научноизследователската дейност, а преподаването е тясно свързано с нея, е едно от най-важните предизвикателства за неговата академична колегия и ръководство. Университетът следва да е отговорен за провеждането на фундаментални и приложни изследвания на световно ниво, създаването на нови производства (и фирми на тяхна основа), както и за подхранването на българската икономика с нови технологии, а всички публични дейности с висококвалифицирани специалисти. Той трябва систематично да провежда политика за превръщането си в световно разпознаваем университет и във водещ регионален научно-образователен център. Това трябва да доведе в дългосрочен план до включването на СУ в класацията на първите 500 университета на света или поне в първите 400 на Европа.

1.1.5. ЗАДАЧИ, ПРОИЗТИЧАЩИ ОТ ТОЗИ КОНТЕКСТ

Общият извод от проведеня по-горе анализ е ясен: за да може да изпълни своята обществена мисия съобразно спецификата на историческите обстоятелства, СУ трябва да предприеме политика към активно институционално преобразуване. Оставането в руслото на инерцията на предишните десетилетия носи реална опасност СУ все по-малко да бъде в състояние да изпълнява даже по-скромните задачи, присъщи на мисията му през предходните години. Необходима е принципна промяна – от научни изследвания, извършвани от лични подбуди, към такива, осъществявани чрез система от институционални стимули. Това не означава отказ от изследванията, които в тематичната си ориентация се определят от изследователския интерес и вътрешната логика на научното развитие. То изисква обаче реформа в институционалната среда, която научните изследвания да станат рутинна и масова академична изява. Това означава чрез въвеждане на нова нормативна база, финансови механизми и други стимули за академично развитие поне 20 на сто от колегите, които нямат научни изяви, да получат възможност за изследователска реализация, а още поне 20 на сто от онези, които и сега имат научна продуктивност, да преминат в групата на учените с високи изследователски постижения. Това би означавало да преобърнем сегашната пирамида на стратификация на научната дейност и по този начин да променим качествено нейната роля и тежест в академичния живот, и нейната привлекателност за младите учени.

Действията по институционално преобразуване имат три ключови акцента:

- **ДА СЕ ПРОМЕНИ СРЕДАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ**

Става дума за систематична промяна на *статута на научните изследвания в логиката на академичния живот*.

На първо място, трябва да се положат усилия по привличане на партньори и *консолидиран натиск за промяна на нормативната база на национално равнище*. Групата партньорски университети и научни организации трябва да работи в тази посока, като активно и публично подкрепя предложената от МОН национална стратегия за научно развитие по отношение на:

- включване на нови нормативни разпоредби за управление и регулация на науката в закона за висше образование и произтичащите от него подзаконови актове, ориентирани към засилване на публичното начало, научната конкурентност, научно управление, консолидация на националната мрежа от научни институции и интеграция в международно научно партньорство;
- уреждане на присъждането на научните степени и звания в рамките на гъвкави научно-управленски структури (ad hoc експертни съвети от специалисти в съответната конкретна област), правна регламентация на докторантските училища, премахване на степента „голям доктор“ като задължително условие за кариерно развитие, регламентирано въвеждане на институцията на пост-докторални изследвания;
- създаване на устойчива английско говореща среда като първа стъпка към привличането на чуждестранни изследователи и създаване на условия за тяхното оставане в СУ в дългосрочен план;
- създаване на устойчиви механизми за международна мобилност и международна екипна работа на младите учени;
- правителствено стимулиране/финансиране на реформата в управлението на НИ в университетите;
- по-голяма публичност в управлението на научните изследвания и повече отговорност към тяхната резултатност;
- видимост на научните изследвания (необходим е публичен дебат за приоритетите и ползата, необходима е политика за медийна промоция на резултатите), принципите и ползата от науката и основаното на нея висше образование;
- укрепване и регламентиране на връзката наука-образование-бизнес чрез включването на представители на бизнеса в структурите на управление на науката и образованието;

- създаване и прилагане на механизми за диференцирано финансиране на университетите в България с оглед на качеството на научния продукт (напр. Асоциация на изследователските университети, категоризиране на университетите);
- изработване на вътрешноуниверситетски механизми за стимулиране на младите учени и докторантите към високи постижения, както и към приложна значимост на тяхната работа;
- провеждане на реална и реалистична атестация на изследователите и обвързване на резултатите с механизмите за управление на качеството на висшето образование, въз основа на което следва да се гради неговото диференцирано публично финансиране.

На второ място, това са мерки, които *да регламентират ангажиментите и да разширят възможностите на университетския преподавател като изследовател, т.е. система от стимули, контролиращи мерки и санкции*. Основно изискване към хабилитираните преподаватели да бъде ръководството (или участието) в научна лаборатория, изследователски център, център за върхови постижения, голям изследователски проект или работна изследователска група в актуална научна област, в която могат да се привличат финансови средства и обучават студенти. Това означава и възможност за преосмисляне на статута на асистентите в СУ и поэтапно прехвърляне на част от техните ангажименти към нещатни млади изследователи (докторанти и постдокторанти с “тьюторски” функции).

Тези неотложни и задължителни действия включват решаването на редица задачи в програмен план:

- определяне на изследователските тематично-програшни приоритети на СУ;
- активна политика на целево финансиране на изследователската дейност на СУ, ориентирана към насърчаване на отличието, международна значимост на резултатите, израстване на младите учени, без да се влияе върху свободата на избор на изследователския интерес и методология;
- обвързване на резултатите от индивидуалния изследователски труд с реална диференциация при атестацията, от която да произтича и диференциация на заплащането на изследователите.
- специално стимулиране на водещите изследователи на СУ (на колективно и персонално ниво – допълнителни възнаграждения; нови трудови договори и др.);
- създаване на съществено по-добри нормативни и финансови условия за мобилност и международна интеграция;
- качествено ново равнище на информационното обслужване, достъпа до бази данни и електронни библиотеки и издателската дейност;

- поставяне на договорна основа на взаимоотношенията на СУ с БАН, МУ, ТУ, НЦАН и други научни институции в РБ, което да подобри възможности за създаването на смесени екипи за решаването на конкретни научни проблеми и да подобри ефективността от провежданите изследвания.
- **ДА СЕ СЪЗДАДАТ ОРГАНИЗАЦИОННИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ, ЗА ДА СЕ ПРИВЛИЧАТ СИСТЕМНО ВЪНШНИ РЕСУРСИ**

Изхождайки от разбирането, че научното развитие (в това число - трайното привличане на млади учени) е фундаментално обвързано с много по-високо равнище на финансиране, СУ осъзнава, че изпълнението на тази стратегическа цел изисква ново позициониране в публичния живот. Това означава, както ориентация към нови партньори и потребители на научни изследвания, така и вътрешно преобразуване в институционалния апарат, който управлява научните изследвания.

Първо, това означава *да се търсят и реализират външни партньорства, свързани и с външно финансиране* – както вътре в страната чрез ориентация към приложни изследвания, така също и към международни партньорства, което означава поддържане на високо теоретико-методологическо равнище на научния потенциал.

Новото позициониране означава още и публична видимост на научната дейност и публичност в механизмите за нейната регулация, гарантиращи и академична конкурентност, и високо качество на изследванията. Не на последно място това означава работата по издирването и договарянето на партньорства да получи съответното внимание и нормативно признание, като общите изследователски цели се фиксират в съответни договори.

Второ, това означава *дефиниране на изследователски приоритети като основа за консолидация на изследователския потенциал и по-висока ефективност на осъществяваните изследвания*. Формулирането на специфични за Университета приоритети по никакъв начин не е бариера пред възможността за нашите колеги, както и досега да се ангажират с изследвания, водени от своите индивидуални търсения и научно любопитство. То обаче е безусловна институционална предпоставка за превръщането на СУ от механичен сбор на изследователи в институция, която систематично генерира изследователски проекти с международна конкурентоспособност. При дефинирането на тематичните и програмни приоритети за развитие на НИ ще се изхожда от няколко ключови критерия (вж. по-подробно по-долу):

- възможността за привличане на външни ресурси, включително и кадрови;
- мобилизация на собствен научен потенциал;
- ориентация към решаване на наболели социални, технологични или публични

проблеми, чието решение би могло да допринесе за развитието на българската наука;

- самосъзнателно отношение към националната стратегия за научно развитие (с оглед търсене на полета за допълнителност или, при необходимост, алтернативност спрямо нейните приоритети, в степента, в която СУ е независим субект на научни интереси);
- промислено отношение към приоритети на европейските изследователски програми (допълнителност или алтернативност спрямо тях).

Трето, да се въведат структурни промени в организацията на академичния живот *вътре в Университета*, за да се подобри качествено *логистиката, управленският модел и моделът на финансиране* на научноизследователската дейност, както и *моделът за управление на нейното качество*. Работата на сега съществуващите катедри да бъде постепенно допълнена от научноизследователски лаборатории и центрове, изследователски проекти и екипи, консултантски къщи, в които хората да се обединяват на принципа на общите си научни интереси и проекти, а не на основата на преподаването, както е сега. Същевременно СУ неотклонно ще се придържа към принципа на субсидиарността при инициирането и реализирането на изследователските проекти – тяхната реализация да става на най-ниското равнище, което гарантира ефективност и успех на изследванията, както от гледна точка на тяхната организация, така и от гледна точка на тяхното качество.

Четвърто, модернизацията на материалната база и информационно-административната инфраструктура за НИ да стане университетски приоритет за развитие на науката.

Пето, управлението на качеството на научните изследвания да стане елемент на единна система за управление на качеството на академичните дейности.

• ДА СЕ ИЗГРАДЯТ МЕХАНИЗМИ, ГАРАНТИРАЩИ УСТОЙЧИВОСТ НА НАУЧНОТО РАЗВИТИЕ

Това означава:

а) да се изградят специфичните форми за организация и *консолидация на надличностните усилия на изследователите* (информационна система, лаборатории, центрове, работни групи, мрежи, проекти, екипи);

б) да се въведат принципите на програмната и проектна дейност в организацията и управлението на НИ с приоритетен акцент върху резултатността на изследванията и техния публичен ефект чрез принос към развитието на познанието или към решаване на обществени проблеми;

в) да се изгради цялостна система от диференцирани стимули, които да подкрепят,

масовизират и стабилизируют индивидуалната мотивация за изследователски усилия и поемане на риск. Наличието на такава система от стимули е ключово предварително условие за изграждане на лични стратегии за научно развитие и припознаването на Университета като благоприятна институционална среда за израстване в науката.

Само предприемането на тези систематични действия за превръщане на НИ от лична амбиция на отделния изследовател в институционална политика ще позволи чрез вътрешното си реформиране СУ да заеме водеща роля в европеизацията на цялото българско общество.

Това налага:

- инициативи на СУ за пряко обвързване на държавното финансиране на университетите с резултатите от акредитацията им, в която научните постижения имат решаваща роля за самия статут “Университет”;
- политиката на развитие на СУ да изхожда от принципите на отворената конкурентната среда и необходимостта от прилагането на гъвкави инструменти за постигане на целите;
- реформиране на съществуващите структури и управлението на изследователската дейност на СУ с оглед налагането ѝ като приоритетен инструмент за цялостно развитие и за обществен престиж на Университета.

2. МИСИЯ, СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ, ПРИНЦИПИ

2.1. МИСИЯТА НА УНИВЕРСИТЕТА И НЕЙНИТЕ ИМПЛИКАЦИИ ЗА ХАРАКТЕРА И РОЛЯТА НА НАУКАТА

В съответствие със 120-годишната традиция и като най-обща рамка за изпълнение на посочените в Правилника за управлението и дейностите в СУ основни задачи **мисията на СУ е да развива образователния, научния и културен потенциал на България.**

Тази традиционна, благородна и благодарна мисия обаче получава **нови стратегически акценти** в перспективата на императивите за реформа. Университетът трябва да работи за превръщането на България в общество на знанието в качеството си на ключов, автономен партньор при провеждане на правителствени политики, насочени към развитието, укрепването и насърчаването на образованието, науката и културата; за изграждането на високотехнологична икономика, осигуряващи благо и просперитета на българските граждани; за развитието на организационната, публичната и гражданската култура; за развитието на достъпа до информация и способността за информиран избор; за съхраняването на културно-историческото наследство и природните богатства; за утвърждаването на националните духовни ценности в рамките на обединена Европа.

За да може да изпълнява пълноценно своята мисия, СУ трябва да реформира

организацията и провеждането на НИ в собствената си управленска и изследователска структура. Както изпълнението на културните, така и изпълнението на образователните функции, а също и цялостната обществена значимост на СУ, трябва да станат зависими от новата, приоритетна роля на НИ в цялостния академичен живот. Само така СУ може да изпълни и мисията, която има в настоящия исторически момент – **да бъде инициатор и действителен участник в европеизацията на българското общество и да стане образец на публична институция, пораждаща автономно развитие.**

Казано направо, ако традиционната мисия на СУ е била да допринася за общественото развитие, то в настоящия момент новият акцент в мисията му е **да създава модели на обществено развитие**, както чрез демонстрация на вътрешната си способност за институционална промяна, така и чрез обществения резултат от тази промяна: ново равнище на научната продукция, на образователните резултати, на обществената експертиза.

Ключът към това е принципната промяна в ролята на науката в академичния живот. Само това би дало основание и за привличането на качествено нови по мащаб и по структура ресурси за научноизследователска дейност в СУ.

Реализацията на тази специфична мисия е възможна, но е в пряка зависимост от степента, в която ще бъде постигната стратегическата цел на научното развитие в СУ.

2.2. СТРАТЕГИЧЕСКАТА ЦЕЛ НА НАУЧНОТО РАЗВИТИЕ В СУ

Чрез създаването на устойчив управленски модел за насърчаване на НИ и иновациите СУ да се превърне в

- **институционален резервоар за научна и експертна дейност, ориентирана към провеждане на широк кръг от публични политики и към научно откривателство;**
- **гарант за независимостта и активността на гражданското общество в България**
- **и да се утвърди като търсен партньор за изследователски проекти в национален и международен план.**

Това всъщност е собственият смисъл на университетското участие в процеса на изграждането на общество, основано на знанието в Р България. Софийският университет притежава и ресурса, и волята за реализацията на тази цел.

Така дефинираната цел на научното развитие решава едновременно няколко задачи:

а) **обвързва очакваната вътрешно институционална реформа на научната дейност с ролята на СУ като централен авторитет за научна дейност и обществено полезна експертиза;**

б) **обвързва обществената полезност на СУ с провеждането на публични политики,**

чиито титуляри обикновено са институциите на държавната власт, но чийто важен адресат е и *гражданското общество, което тепърва ще се развива като потребител на експертно знание;*

в) без да задава предварително каквато и да е изключителност на СУ, целта предполага принципна възможност *Университетът да придобие водеща позиция чрез интензифицирането на научноизследователските си партньорства в една силно конкурентна среда;*

г) без да привилегирова приложните изследвания (чрез каквото и да е противопоставяне на фундаменталните или на теоретико-методологическите), целта търси такава промяна в начина на организация и управление на университетската наука, *която би осигурила необходимия огромен финансов ресурс за нуждите, както на значително по-масово участие в повече научни изследвания, така и за привличане на млади таланти за кариера в университетската наука.*

Уникалността в позицията на Университета зависи от способността му да осъществи *именно тази интегрална цел по преодоляване на ключовите дефицити в научното развитие у нас.*

Постигането на тази дългосрочна цел е тясно свързано с превръщането му в търсен и световно признат университетски център: както заради партньорствата, които целенасочено е изградил (в това число и взаимноизгодното партньорство с българския бизнес), така и заради публичните услуги и широкоспектърната експертиза, които предоставя на правителствени институции и неправителствените организации. Това обаче предполага и реформите, и рутинното провеждане на НИ в СУ да се придържат към пакет от взаимосвързани принципи.

2. 3. ПРИНЦИПИ

Те могат да бъдат формулирани в следния ред, който не въвежда ранг на значимост:

- **активна идейна и организационна подкрепа на усилията на правителствата и МОН за превръщането на научните изследвания у нас в сектор на целенасочена публична политика чрез участие в разработването на стратегически, програмни и нормативни документи и чрез участие в програмите, в които тази политика се реализира;**
- **приоритетност на НИ в живота на университета;**
- **обвързаност на процеса на образование с НИ;**
- **баланс на фундаментални и приложни изследвания, както и баланс между фокусирани върху тематични приоритети изследвания и изследвания, инспирирани от духа на откривателството и иновативността;**
- **стриктно следване на принципа на субсидиарността при инициране и**

реализиране на изследователски проекти

- насърчаване на интердисциплинарността на изследванията, обвързана с изграждане на междуфакултетни и междууниверситетски изследователски връзки/мрежи;
- обвързаност на научните изследвания с фундаментални обществени проблеми на гражданското общество;
- обвързаност на научните изследвания с обществените приоритети, заложи в националните и международните научни програми;
- насърчаване на международната мобилност и активно участие в Европейското изследователско пространство;
- приоритетност на международното научно сътрудничество и изграждането на изследователски мрежи;
- привличане на чуждестранни учени-преподаватели, постдокторанти, докторанти и студенти в образователната изследователска дейност;
- осигуряване на лидерска позиция на Софийския университет чрез интензивно партньорство с останалите изследователски институции у нас и в чужбина;
- изискване за резултатност и ефективност на инвестициите в НИ, които се осигуряват и чрез университетската система за управление на качеството;
- публична отговорност за провежданите НИ и гаранции за прозрачност на финансирането и резултатите като условие за институционална и лична отговорност.

Неотклонното следване на модела за устойчиво развитие, основан на тези принципи, гарантира превръщането на СУ в привлекателна институция за авангардна наука, както за български, така и за чуждестранни учени. Чрез техния ангажимент СУ ще стане притегателен научен и образователен център за перспективните млади хора у нас и в чужбина.

3. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЧИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

3.1. ПРОФЕСИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ И ФИНАНСИРАНЕ НА НИ

Професионализацията на управлението е ключова предпоставка за промяна на характера, а оттам и на ефективността на НИ, а нарасналата ефективност ще подобри и финансирането на НИ. Професионализацията може да се постигне само чрез прилагането на пакет от мерки:

- **провеждане на устойчива политика на научно развитие**

За разлика от разпространеното досега убеждение, че НИ възникват спонтанно от личните намерения на университетски преподаватели и служители, НИ трябва да станат предмет на целенасочени усилия в смисъла на публична политика (public policy) с присъщата ѝ структура, принципи и апарат за провеждане. При тази важна реформа неизбежно ще възникват проблеми, чието преодоляване е първостепенна грижа на университетското ръководство на *всички равнища*, при което то трябва внимателно да регулира и *координира* дейността на структурите за институционално производство на научни резултати.

- **събиране и използване на информация за научната дейност за целите на ефективната политика (наукометрия и произтичащи политики за управление на научната дейност)**

Безусловна предпоставка за провеждане на политика за насърчаване на НИ е *систематичното събиране и анализът на информация* относно програмите, проектите, публикациите, научните форуми и другите научни изяви, организирани и реализирани от университетските изследователски звена. Ключови качества на тази информация за нуждите на научното управление са съпоставимост/сравнителност и проследяване на дълги статистически редове/проследяване на тенденции.

- **постоянен екип, който професионално да подготвя и подпомага провеждането на тази политика**

Професионализацията на НИ задължително предполага наличието на *постоянен експертен орган (конституиран на конкурсен принцип)*, който събира и обработва управленската информация, подготвя необходимите за нуждите на научната политика документи (стратегически и програмни), както и координира междуфакултетните партньорства при провеждане на научната политика на СУ, а така също осигурява публичната прозрачност на резултатите от така провежданата политика.

3.2. ИНФРАСТРУКТУРА НА НАУЧНОИЗСЛЕДВАТЕЛСКИЯ СЕКТОР

Превръщането на НИ от лична изява на отделния преподавател в публична университетска политика, чрез която СУ доказва своя принос към общественото развитие на страната, изисква нов подход към институционалната инфраструктура на научната дейност в няколко основни измерения:

- **информационен достъп и бази данни**

Необходим е *качествено нов характер на информационната осигуреност на НИ*, за да могат изследователите от СУ да ползват същия обем и обхват на базите данни и електронните абонаменти, каквито имат всички изследователски университети по света. Осигуряването на такъв достъп е ключов приоритет на научното развитие в СУ. Следва

между Софийския университет и Народната библиотека да се създаде обща информационна система, която да позволи on-line ползване на събраното книжовно богатство. Тази система по-късно ще послужи като основа за включване и на останалите книгохранилища и научни институции в страната в единна национална мрежа. Всички университетски лаборатории, библиотеки и центрове трябва да преминат на 24-часов режим на достъп от страна на заинтересовани студенти, изследователи и преподаватели. Въвеждането на единен картков пропускателен режим на работа, който да позволява и картново отчитане на копирни и други услуги, също е задължително.

- **централна мениджърска, административна и финансова структура, обслужваща проектната (национална и международна) дейност**

В съответствие с мрежовия и глобален характер на съвременната наука и особено с оглед на проектния формат на инициране и реализация на НИ е необходимо да се промени *качествено логистиката на тази дейност*, която към днешна дата нерядко се определя (и не без основания) като пречка за реализация на изследователските проекти. Издирването на отворени за кандидатстване програми, натрупването на опит при подготовката, успешното кандидатстване и успешното управление на проекти *в чисто административната им част* е ключова предпоставка за повишаване на ефективността на участието на СУ в национални и международни конкурси. Кадровият, в това число квалификационният капацитет на логистичното звено е от решаващ характер за резултатността на цялостната научна дейност и затова неговото развитие следва да се обвърже пряко с резултатността на университетските НИ. Подобно звено би натрупало опит и по отношение на най-големия външен финансов ресурс за научни изследвания – Седма рамкова програма на Европейския съюз, която разполага за периода 2007-2013 г. с огромната сума от 54 млрд. евро: чрез подобно звено СУ би повишило своята конкурентоспособност в състезанието с хиляди други европейски университети за този значителен ресурс.

- **засилване на партньорството в международното научно сътрудничество**

В съответствие с горепосочените особености на съвременната наука е необходимо *да се промени форматът на международното партньорство*, което към настоящия момент е повече фокусирано върху академичната мобилност, а не върху изследователски проекти, и поради това ангажираният с него апарат има повече административно обслужващи, а не информационно търсещи функции. Преобръщането на това съотношение е ключова предпоставка за интернационализацията и разрастването на НИ в СУ.

- **стимулиране на младите учени**

За младите учени, постдокторантите и докторантите следва да се създават и организират международни летни училища, университетско докторско училище (или най-малкото – междуфакултетни докторантски школи), нови лаборатории, центрове за върхови постижения.

Университетът, *запазвайки своите утвърдени школи и изследователски традиции, получили международно признание*, следва да насърчава и подпомага създаването на нови лаборатории, центрове за върхови постижения и школи за млади учени, получили международно признание, които да послужат като основа за модернизирването и обновяването на университетската наука. За техни създатели да се приличат както българи, така и чужденци чрез преференциални финансови и други условия (вж. §9 Инструменти).

- **да се изгради наново или обнови из основи материалната база на факултетите**

В този процес трябва да залегнат принципите на съвременния дизайн, функционалност и интеграция. Следва да се осигури свободен достъп на всички учени-преподаватели до съвременни средства за комуникация, размножителна техника, аудио-визуална техника, преносими компютри. Компютърните мрежи на отделните катедри да се свържат в общофакултетни комплекси, а те от своя страна – в общоуниверситетска мрежа. Тази мрежа да позволява достъп до най-важните, общи и специализирани бази данни, изчислителни ресурси и софтуер, както и кооперирането на различните колективи за работа в мрежа. Подобряването на връзката и комуникациите между отделните бази на СУ също е наложително.

- **изграждане на технологичен парк**

Университетът трябва да изгради научнотехнологичен парк с инкубатор за новосъздадени фирми и стиковане на университетската наука със световни компании. За неговото успешно функциониране е необходим изследователски комплекс с уникална научна апаратура за общоуниверситетско ползване, *достъп до която да имат и студентите при обучение и провеждане на кръжочна и научноизследователска работа.*

3.3. ИЗГРАЖДАНЕ НА МЕХАНИЗМИ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ И УСТОЙЧИВОСТ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Последователното провеждане на курса към утвърждаването на СУ като водещ изследователски университет предполага и пакет от мерки за пряко и систематично укрепване на личната мотивация за изследователска дейност, които да я направят значително по-широко разпространена. Основните мерки са:

- **нормативна регламентация на изследователската дейност като основен академичен ангажимент**

Ключова мярка за успех в провеждането на публична политика за насърчаване на изследователските усилия е нова регламентация на индивидуалното участие в НИ, както в ПУДСУ, така и в цялата нормативна документация (включително трудови договори, индивидуални отчети, атестационни процедури, регламенти за персонално стимулиране).

- **създаване на пакет от стимули за насърчаване на индивидуални върхови научни постижения (excellence)**

Освен нова нормативна регламентация устойчивото насърчаване на изследователските усилия предполага разработването на *система от диференцирани стимули* за участниците в НИ. Този пакет от стимули трябва да включва както *прякото материално стимулиране* за върхови научни постижения с международно признание, така и въвеждането на *система от диференциращи бонуси* въз основа на научната продуктивност като, например, намаляване на аудиторната заетост, ресурси за международна мобилност, ресурси за подпомагане на публикационна дейност. Този системен механизъм не трябва да въвежда статусни привилегии, а да *възнаграждава реализирани постижения, независимо от академичния ранг на техните автори*. За пряко стимулиране трябва да е достъпна всяка от изявите, водещи до научно развитие – като изграждане на международни мрежи, привличане на финансов ресурс или осигуряване на потребител на академична експертиза. Учредяването на Голямата награда на СУ за наука (присъждана веднъж на две години) е важна мярка в тази насока.

Всичко това обаче предполага съвършено нов механизъм за управление на академичния живот на всяко от неговите равнища – общоуниверситетско, факултетно, базово, с ясно определени компетентности и отговорности.

- **приоритетност в развитието на младите учени и кариерното развитие: докторанти, асистенти, хабилитации**

СУ осъзнава кризисната ситуация с привличането на млади и перспективни изследователи и смята за свой ключов приоритет разработването на система от институционални стимули, които да направят изследователската кариера тук по-атраaktivна. Това означава да се намерят механизми за институционално насърчаване на усилията на младите изследователи на всеки от етапите в тяхното ранно научно израстване. В тази връзка неотложни са следните мерки:

- за докторантите и постдокторантите - създаване на университетско докторантско училище (или най-малкото – междуфакултетни докторантски школи), както и на центрове за върхови постижения и постдокторантски центрове в различни

приоритетни области.

- за асистентите – СУ трябва да се ориентира към приемане на докторска дисертация (PhD) и постдокторантура като безусловна предпоставка за заемане на асистентско място; 3-годишен срок на непостоянен трудов договор, който да се преобразува в безсрочен само след атестация, отвеждаща към последваща хабилизация. Същевременно в рамките на този 3-годишен период СУ следва да осигури възможност за поне една няколкомесечна специализация в чужбина.
- за хабилизация до 35 години както и за професура до 40 г. е препоръчително да се въведе материален стимул. Условието за хабилизация трябва да включват задължително европейски (чуждестранен) научен опит, например - публикация/и в чужбина (в реферирано издание), както и участие в международен изследователски проект.
- за всички университетски преподаватели: нови трудови договори, отчитащи участието в НИ; последователно провеждана процедура за атестация на изследователските постижения, обвързана с конкретни стимули (еднократни поощрения за публикации в престижни списания, индивидуални изследователски грантове, повишение на заплатата и т.п.); диференцирано заплащане съобразно обема и качеството на изследователската продукция.

4. ТЕМАТИЧНИ ПРИОРИТЕТИ, В КОИТО ЩЕ СЕ РЕАЛИЗИРА СТРАТЕГИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СУ

Рамковото изискване, което предшества всяко определяне на конкретни приоритети, е традиционно: в Университета по принцип трябва да се развиват различни по характер научни изследвания, *в това число и такива, които са предизвикани от интелектуални въпроси и стремеж към съвършенство – лично и колективно.* Университетът неотклонно следва принципите на академичната свобода. Той осигурява творческа свобода и възможност на несъгласните със статуквото да потърсят нови пътища за развитие, така че нашата страна съвместно с другите европейски държави да бъде място за неограничавани, но отговорни научни изследвания. Университетската среда по своето устройство и механизми на управление гарантира свободния избор за изследвания, на научните традиции и интелектуалното несъгласие.

За да изпълнят своята нова стратегическа роля и да компенсират негативите на изминатия от обществото ни исторически път, СУ смята за перспективно да въведе и нов начин на организация на институционално консолидирани усилия - чрез стратегически избор на изследователски приоритети за целия Университет. Търсените научни

приоритети не премахват досега съществуващите полета за изследователска свобода. Те обаче *осъществяват връзката между тематична ориентация на институционално мобилизирания изследователски потенциал и възможности за качествено ново равнище на финансиране*. Приоритетите всъщност осъществяват връзката между наука, бизнес и гражданско общество, като ориентират научните изследвания към важни национални проблеми и нужди или към проблеми и нужди с наднационално, европейско и международно измерение. Не подлежи на съмнение, че развитието на самата наука по нейната вътрешна логика също е ключова обществена потребност.

Оттук произтича и нуждата да се определят приоритети не само на фундаменталните, но и на приложните изследвания. Но не по-малко съществено е да се преодолее изостреното от опита на миналото противопоставяне на фундаментални и приложни изследвания, което означава да се осъзнае и приносът на приложните изследвания за общото собствено научно развитие, *особено в сферата на социалните и хуманитарни науки, но също и на класически "твърди науки" като математика, химия, биология и т.н.* На българското общество обаче са особено потребни именно сега и именно с оглед на обществения престиж на науката изследвания, ориентирани към нуждите на индустрията от иновативни продукти и услуги, които биха подхранили конкурентоспособността на националната и/или европейската икономика. Друга група приложни изследвания трябва да получи своите приоритети във връзка с нуждата на България от продължаваща европейска интеграция, предполагаща съвършено ново качество на публичните политики, на публичната администрация, на журналистиката, на правна система и юридическа компетентност, както и нов начин на защита на гражданските интереси в политическия процес, нова компетентност при осигуряване на вътрешната и международната сигурност.

В процеса на определяне на приоритетите е особено важно да се избегнат скъпоструващи грешки, които могат да тласнат развитието на науката в СУ в погрешна посока. *Приоритетите винаги трябва да се определят въз основа на научни резултати, научен капацитет и перспективни тенденции, но същевременно с внимание към крехкостта на научните традиции и към важността на изградените школи и утвърдени научни полета на интерес.*

Важно е Университетът да създаде възможности (структури), които да осигуряват динамична обратна връзка и корекции при прилагането и обновяването на научните стратегии и приоритети. Динамиката на съвременното общество и корекциите в развитието на човешкото познание изискват тяхното навременно актуализиране.

Във връзка с казаното по-горе Софийският университет търси тематичните приоритети в пресечната точка на следните тематични и изследователски полета:

1. Важни национални и локални проблеми и нужди.

От анализа, направен в уводната част на настоящия документ, става ясно, че най-ясният и най-изострен проблем на българското общество е недостатъчната гражданска, организационно-управленска и производствена култура, която пречи на ефективната ни интеграция в Европейските структури. Към това трябва да се добавят болни въпроси като непостигнатото върховенство на закона, криминализацията, корупцията и неефективността, както и отсъствието на контрол и отчетност и ниският управленски капацитет във всички сфери. Накратко, най-важната нужда на българското общество е да променя своята институционална среда, гражданската, организационната, политическата, екологичната и професионалната култура.

2. Приоритетите в националната стратегия за научни изследвания.

В проектодокумента, разпространен от МОН в края на септември 2008, са посочени следните приоритетни области: *Нови и възобновяеми източници на енергия и енергоспестяващи технологии; Биотехнологии, храни и здраве; Информационни и комуникационни технологии; Нови материали, нанонауки и нанотехнологии; Екология, биоразнообразие и биологични ресурси; Културно-историческо наследство, национална идентичност и социална среда.*

СУ смята тези приоритети за важни и перспективни, но особено недостатъчни в полето на обществената експертиза и възможности за развитие на редица клонове на социалните науки. В тази връзка разработването на собствените университетски приоритети цели да компенсират, доколкото е възможно, дефицитите на националната стратегия за развитие на науката.

3. Европейски приоритети, фиксирани в Седма рамкова програма:

Седмата рамкова програма на Европейския съюз за научни изследвания, технологично развитие и демонстрационни дейности (2007-2013) е насочена към изграждане на интегрирано Европейско изследователско пространство (ЕИП) за постигане на дълготраен и устойчив икономически растеж. Програмата подкрепя провеждането на върхови научни изследвания в нововъзникващи области на познанието и стимулира най-добрите научни колективи в Европа и извън нея да провеждат съвместни научни изследвания в съвременни направления. Програмата подкрепя създаването на нова генерация талантиливи млади учени, които да останат в Европа и да работят за постигането на конкурентоспособна икономика, базирана на знанието и уменията. Насърчава обвързването на научната политика с другите политики на Общността – заетост,

регионално развитие, конкурентоспособност и иновации, за да гарантира допълване и успешно взаимодействие между тях.

Тази ценностна ориентация на 7РП позволява пряко търсене на партньори за участие в нейните тематични приоритети.

4. Научноизследователски капацитет на СУ.

По отношение на природните науки изследователският капацитет на Университета е съсредоточен във ФМИ, ФзФ, БФ, ХФ, ГГФ, Медицински факултет. Тези факултети имат традиции както във фундаменталните, така и в приложните изследвания и могат да се похвалят със съществуването на школи по физикохимия, математика, квантова физика, органична и аналитична химия, молекулярна биология, геология и др., в които се постигат резултати на световно равнище. Изследователският капацитет в социалните и хуманитарните науки е съсредоточен във ФФ, ИФ, ФСлФ, ФКНФ, ЮФ, ЖФ, БФ, педагогическите факултети, Стопанския факултет, Центъра за източни езици и култури, Центъра за славяно-византийски проучвания “Иван Дуйчев”. Свързан е с национална и локална експертиза (българска и балканска), както и с връзки между култури и общества (славянски, европейски, извън европейски).

Тематичните приоритети на СУ са *ориентирани към максимално широко съдържателно и методологическо многообразие, но с подчертан акцент към търсене на възможности за интердисциплинарни полета на интерес, които биха позволили ефективна интеграция на повече изследователски звена и ресурси.*

5. Определените по-горе мисия и стратегическа цел на Софийския университет

Мисията на СУ да развива научните изследвания в България със специфични стратегически акценти е подчинена на идеята Университетът да демонстрира капацитет за промяна, която да позволи привличането на ново финансиране с оглед нарастващите нужди. Стратегията *иска да предостави възможност на максимален брой членове на академичната общност – както преподаватели, така и студенти – да разпознаят в новите условия за научни изследвания перспективни възможности за личностно и професионално развитие.* Тези нови възможности произтичат обаче от промяната в начина, по който се организира и управлява науката, както и в начина, по който университетската наука създава предпоставки (в това число – тематични) за намиране на партньори и заинтересовани адресати на научните знания.

4.1. ПРИРОДНИ НАУКИ

В тази област СУ има дългогодишни традиции както във фундаменталните, така и

в приложните изследвания. Фундаменталните изследвания заемат важно място в Университета поради тясната си връзка с учебния процес. От десетилетия съществуват школи с международно признание в класически разделените области: математика, физика, химия, биология, които са развивали науката на предния фронт у нас и в чужбина. Съвременната наука се развива и прави главно чрез интердисциплинарни изследвания, които съсредоточават ресурсите на отделните области и произвеждат резултати от синергизма на методиките на частните науки. **Интердисциплинарността предполага проектен и екипен принцип на изследванията**, който е основен за настоящата стратегия; тя изисква и наличие на специализирани структури, които осигуряват пренос на знание от Университета към индустрията и обмен на технологии.

Въз основа на сегашното състояние на европейската и световната наука и на интересите на страната за близкото бъдеще са идентифицирани следните най-обща приоритетни области:

- а) здраве, медицина и биотехнологии;
- б) енергийна ефективност и алтернативни източници на енергия;
- в) нови материали и нанотехнологии;
- г) информационни и комуникационни технологии;
- д) околна среда и биоразнообразие.

Тези значими и обширни научни области съответстват до голяма степен на научния потенциал на Университета и конкретните цели на стратегията, като поставят акцент върху интегрирането на усилията на научните колективи в отделните факултети в следните обща направления:

4.1.1. Здраве и медицина

Темата за здравето е основна за съвременното общество и университетските изследователи са длъжни да използват натрупаните си познания и умения за осигуряване на добро качество на живот. Ще се стимулират изследвания в:

- биотехнологиите, чиито методики и средства са насочени към човешкото здраве и развитието на медицината;
- използване на фундаменталните открития за практически ползи и подобряване на качеството на живот (геномика)
- биомедицински изследвания с широко приложение върху големи групи хора (деца, възрастни, специфика на пола)

Този интердисциплинарен и интерсекторен приоритет предполага сътрудничество между специалисти в биологията, медицината, физиката, химията, социологията, психологията.

4.1.2. Високи технологии

Най-общото определение на висока технология е “най-развитата технология за определен етап от човешката еволюция”. Това означава, че с времето съдържанието на високите технологии ще се променя, но в Университета ще се стимулират изследвания на предния фронт. Високотехнологичният сектор, в който Университетът има капацитет и ще стимулира изследванията, включва:

- биотехнологии, нанотехнологии, нови материали (развитие, дизайн, синтез, характеризирание, използване, въздействие върху околната среда и човека; математическо моделиране и компютърни симулации);
- енерго-произвеждащи и енерго-спестяващи технологии (дизайн, математическо моделиране, симулации, практически приложения);
- информационните и комуникационните технологии (гъвкави софтуерни технологии, високопроизводителни архитектури, нови стратегии в комуникациите, квантова информация и квантови изчисления)

Този динамичен приоритет предполага сътрудничество на физици, математици, информатици, биолози, химици, медици, икономисти, специалисти по етика и интелектуални права.

4.1.3. Природни ресурси, екология и околна среда

Предизвикателствата в тази област са свързани с въздействието на човешката дейност върху природата. Изучаването на наличните природни ресурси, тяхното разумно използване и промените в околната среда, включително промените в климата, са може би най-важните изследователски задачи за човечеството днес. Предлагаме следните тематични фокуси:

- управление на проучването и използването на природните ресурси;
- прогнозиране на промените в климата, земната повърхност, океана;
- средства за наблюдение, включително астрономически, анализ на риска и устойчиво развитие на взаимоотношенията човек - природа.

Този приоритет фокусира дейностите на широк кръг специалисти – икономисти, геофизици, геолози, биолози, астрономи, информатици, математици, химици, океанолози, статистици, медици – за установяване на баланс между човека и природата в съответствие с новите икономически реалности и достиженията в науката и техниката.

4.2. СОЦИАЛНИ И ХУМАНИТАРНИ НАУКИ

В светлината на изброените по-горе фактори предлагаме следните приоритети за социалните и хуманитарните науки:

4.2.1. Публични политики

Този приоритет включва анализ, диагностика, прогнози и моделиране на ефективни публични политики в следните области:

- Образователни и научни политики
- Интеграционни политики
- Културни политики
- Информационни и медийни политики
- Езикови политики
- Икономически политики

Този интердисциплинарен приоритет предполага сътрудничество между специалисти по икономика, право, социални науки, педагогика, политология, културология, философия, журналистика, езикознание, медийна теория.

4.2.2. Общества, култури и история на Балканите и връзките им с Европа и света

- Интеркултурен диалог: канали и механизми на културното взаимодействие
- Наследства, паметници, памет, културни традиции
- Сътрудничества, съперничества, конфликти
- Идентичности
- Европейската идея и Балканите
- Българският принос в европейската и световна култура.

Този интердисциплинарен приоритет предполага сътрудничество между специалисти в областта на историята, българистиката и балканистиката, антропологията, политологията, социалните науки, филологиите, културните и медийни изследвания, европеистиката.

4.2.3. Гражданство, мобилност, комуникации и общество на знанието

- Проблеми на гражданството и интеграцията в съвременния европейски и глобален контекст.
- Равнопоставеност
- Мобилност и миграционни процеси
- Публични комуникации

- Норми и нормативни предизвикателства
- Институции и мрежи
- Гражданско общество
- Иновации, управление и икономика на знанието

Този интердисциплинарен приоритет предполага сътрудничество между специалисти в областта на правото, икономиката, социологията, публичната администрация, политологията, икономиката, философията, културните и медийни изследвания, европеистиката.

5. ОРГАНИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В СУ

В съответствие с новата роля на НИ в академичния живот на СУ е необходимо привеждане на структурите за управление на научната дейност в съответствие с новите мащаби и отговорности. Тази промяна следва да бъде органична част от Правилника на СУ, който да отразява новите задължения, компетенции и отговорности на всички участници в академичния живот по отношение на приоритетната роля на научните изследвания.

Новата структура на управлението на НИ следва да отговаря на няколко основни изисквания:

- висока професионална компетентност в управленската дейност,
- конкурсно начало,
- субсидиарност при реализацията на изследванията, но и общоуниверситетски контрол върху качеството на техните резултати
- интегративни функции по отношение на останалите управленски структури: АС, УС на ФНИ, НИС, а също и звеното по управление на качеството на академичните дейности, което да може да *управлява собствен финансов ресурс, специално предназначен за стимулиране на научните изследвания*. Подобно звено трябва да развие и *гарантирани механизми за отчетност и отговорност*, в това число – публичност на решенията и на резултатите; партньорство с извън университетски институции.

6. ФИНАНСИРАНЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Като отчита досегашния положителен опит в колегиалното ръководство на НИ в СУ, но и някои неблагоприятия в разпокъсване на компетентностите и отговорностите на ФНИ и НИС, например, Университетът ще се ориентира към изграждане *на цялостна система за стимулиране на научните изследвания и ресурсното им осигуряване*. Новата система ще запази принципите на конкурсното начало, на интердисциплинарната екипна

организираност на изследванията и проектната ориентация и ще насърчи още по-отчетливо диференциацията във финансирането съобразно пакет от критерии, отчитащи:

- тематичната приоритетност;
- институционалната иновативност;
- участието на студенти и докторанти;
- привличането на външни партньори
- привличането на външни спонсори;
- продуктивността и ефективността на предходни проекти.

Новата система ще осигури и механизми за по-висока отчетност и прозрачност на резултатите от НИ в СУ.

7. ДОКУМЕНТАЦИЯ И ДОСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Както всеки изследователски университет СУ ще превърне публичния достъп до информацията за научните изследвания, осъществявани в него или от негови кадри, в свой приоритет. Това означава, на първо място, качествено реструктуриране на уеб-достъпната информация за Университета, така че *изследователските резултати да станат витрина на академичното качество и международен престиж* (с необходимата промяна на визията, обема на информацията, нейното *съдържателно качество и периодичност на актуализация*).

На второ място, достъпът до информация за научната дейност и продуктивност ще стане основен елемент от системата за публичен контрол върху ефективността на управлението на научната дейност, с което ще се гарантира прозрачност в работата на управленските органи.

На трето място, качествено ще се промени характерът на информацията, която се предоставя за НИ, с оглед нейната сравнимост и възможности за систематизация, но също така и видимост на методологията на изследователската дейност.

Четвърто, електронизацията на информацията ще позволи и ново качество на архива на НИ, като целта е да се документират всички изследвания, които се провеждат от сътрудници на Университета, а документацията да се съхранява на достъпно място поне 10 години, след което да се архивира и пази в Библиотеката на електронен и хартиен носител. В случай, че изследванията са свързани с лични данни, трябва да се осигури конфиденциалността им.

8. ПУБЛИКАЦИИ, АВТОРСКИ ПРАВА И ПРИЗНАТЕЛНОСТ КЪМ СЪТРУДНИЦИТЕ И ДАРИТЕЛИТЕ

В съответствие с новата роля на НИД Университетът ще разработи и система от конкретни мерки за насърчаване на усилията и защита на правата на своите учени, в това число чрез изготвяне на нормативна база за остойностяване на приноса им към развитието на университетската наука. Тази система ще включва и грижа за интересите и оказване почит (признателност) на спонсори и дарители на СУ.

9. НЕОБХОДИМИ ИНСТРУМЕНТИ

За постигането на целите на стратегията на НИ в СУ работната група, изготвила стратегията, в сътрудничеството с други експерти и експертни структури следва да разработи допълнително следните инструменти:

- Модел за диференцирано заплащане според участието в научноизследователски проекти и според публикационната активност на преподавателите.
- Модел за нови индивидуални планове с възможност за отчитане на научноизследователските постижения.
- Модел за нови трудови договори, в които участието в научни изследвания е основно изискване към университетския преподавател.
- Модел на система от стимули за насърчаване на върховите постижения в науката (грантове, награди, стипендии за млади преподаватели и т.н.).
- Модел за Постдокторантски институт.
- Модел за Докторантски училища в различните области на познанието.
- Модел за Центрове за върхови постижения.
- Научноизследователски паркове.
- Методика и организация за отчитане на ефективността на издателската дейност.
- Модел за Нова организация и управление на НИ.
- Модел за механизъм за Квалификация и преквалификация на служителите, участващи в управлението и обслужването на НИ.

Предвижда се необходимите инструменти да бъдат изработени до края на 2008 г. и тяхното въвеждане да бъде включено в *Плана за изпълнение на Стратегията*, който задължително ще е снабден и със съответните индикатори за отчитане на ефективността и прозрачността на провежданата политика.

Заклучение

Настоящата стратегия поставя своя най-важен акцент върху *необходимостта от систематична институционална промяна*. Тя вижда възможностите за развитие на научните изследвания в СУ в трансформацията на тяхното място, роля, управленска структура и финансово стимулиращи механизми в рамките на една реално реформираща се университетска институция.

Подобна цел е амбициозна: тя предполага Софийският университет да намери в себе си сили и ресурси и да осъществи реформа, която да стане модел не само за другите висши училища в България, а за българския институционален живот като цяло. Заедно с това тя е вярна и на академичната традиция, защото иска да осъществи баланс между възпроизводството на научноизследователския потенциал в университетите и обществената и пазарната полза на създавания в тях научен продукт. Въпреки че е институционално систематична, *промяната е ориентирана и към отделния изследовател в СУ и му предлага нови стимули, мотиви, възможности и кариерни пътища, като отделя особено внимание на младите учени*. Стратегията е инструмент за защита на преките интереси на мнозинството от членовете на академичната общност, както преподаватели, така и студенти, и ще получи тяхната подкрепа. Постигането на съгласие в академичната общност относно съдържателната насоченост на тази стратегия, заедно с волята на Университетското ръководство да премине към нейната реализация са предварително условие за разработването на следващите по-конкретни документи за управлението на научното развитие в СУ – политическа програма и план за действие.

Предложената стратегия предлага програмни баланси, специфични за Софийския университет, въз основа на съвременните тенденции в научните изследвания. Тя е свидетелство, че *Alma mater* осъзнава мястото и отговорностите си, както и немалките си възможности. Смятаме, че тя е амбициозна, но изпълнима: с нейната подготовка *Ректорското ръководство недвусмислено заявява своята воля за реформа и призовава академичната колегия да я подкрепи*. Подкрепата ще превърне настоящия документ в инструмент за действие в интерес на развитието на науката, развитието на Университета, развитието на българското общество.